

İÇİNDEKİLER

1.GİRİŞ

2. TÜRKİYE’NİN CARİ AÇIK SORUNU

- Asıl Tehlike Cari Açığın Finansmanı

3. ENERJİDE DIŞA BAĞIMLIK SORUNU ve CARİ AÇIK İLİŞKİSİ

4.TÜRKİYE İÇİN CARİ AÇIK SÜRDÜRÜLEBİLİR Mİ?

5.SONUÇ ve ÖNERİLER

1. GİRİŞ

Türkiye’de 2001’den bu yana makroekonomik politikalarda sağlanan istikrar ekonomiye olumlu yansımıştır. Bu süreçte enflasyon kontrol altına alınmış, kamu borç ve bütçe göstergeleri pozitif yönde değişmiştir. Bankacılık sektöründe yapılan önemli reformlar ile ülke ekonomisinde yaşanan olumlu gelişmelere karşın, bu dönemde cari işlemler dengesinde süreç tersine işlemiştir.

Ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılında GSYH’nın%1,9’u kadar fazla veren cari işlemler dengesi, 2002 yılından itibaren açık vermeye başlamış ve etkisini fazlasıyla hissettirmiştir. Türkiye ekonomisinin en acil çözüm bekleyen sorunu haline gelen cari açığa dair; bu raporda Türkiye için sürdürülebilir mi ya da bu makas daha fazla nasıl açılmaz gibi sorulara cevap aramaktadır. Cari açığı etkileyen faktörler; politik değişkenler (devlet bütçesi ve reel döviz kuru), içsel değişkenler (ekonomik kalkınma ve demografi) ve dışsal değişkenler (dünyadaki faiz oranı, dış ticaret şartları, bölgesel ve küresel büyüme) olarak sıralanmıştır. Türkiye, cari açık sorununu bu etkenleri göz önüne alarak çözmeye çalışmalıdır.

Cari işlemler hesabı; yatırım, turizm gelir gider dengesi, ekonomik büyüme, dış ticaret gibi makroekonomik göstergeleri etkilediği için önemli bir hesap grubudur. Cari açık ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği gibi, ödemeler dengesinin sürekli açık vermesi ekonomide istikrarsızlıklara yol açmaktadır.

2. TÜRKİYE’NİN CARİ AÇIK SORUNU

Türkiye’de 2000’li yıllarla birlikte enflasyon hedeflemesi sonucunda TL’nin aşırı değerlenmesi, enerjide artan dışa bağımlılık, 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği’nin gecikmiş etkileri gibi nedenlerden dolayı cari açık sorunu artmıştır.

Bir ülkede cari işlemler açığı verilmesi, o ülkede ekonomik büyümeyi dış tasarruflara, yani uluslararası yatırımcıların tercihlerine bağlı kılar. Bu durumda, ani sermaye çıkışları, ülke ekonomisini hızlı bir düzeltmeye zorlayabilir. Bu nedenle, sürdürülebilir bir büyüme hedefi olan bir ülkede, iç tasarrufların artırılması büyük önem taşımaktadır.

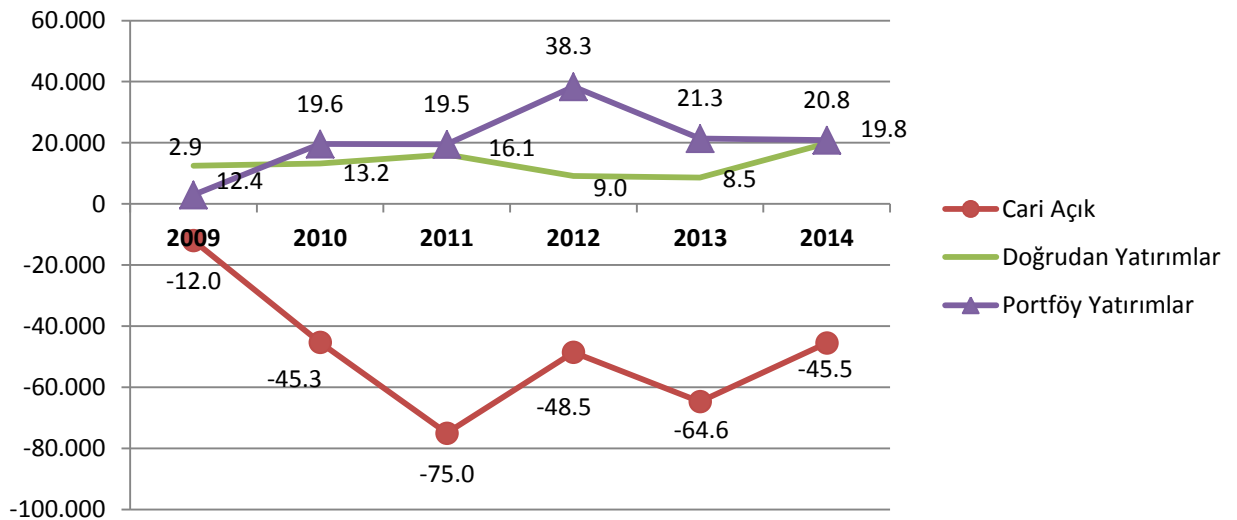
Türkiye’de yurtiçi tasarruf oranı 2003 yılından sonra gelişmekte olan ülkelerin ortalamalarının belirgin bir şekilde altına düşmüştür. Gelişmekte olan Doğu Asya ülkelerinde yurtiçi tasarrufların GSYH’ye oranı %45’lere kadar çıkarken, bu oran Türkiye’de %15’ler düzeyinde bulunmaktadır.

Yurtiçi tasarruflar, bireysel emeklilik ve sigorta şirketleri ile birlikte, varlık yönetimi şirketleri gibi, özel sektör katılımıyla teşvik edilmelidir. Bu bağlamda yeni finansal ürünlerin gelişimi ve finansal okur-yazarlığın artırılması için eğitim ve kampanıların düzenlenmesi önem arz etmektedir.

Türkiye için cari açık; büyük ölçüde borç yaratan, finansmanı konusunda ciddi sıkıntılar çıkaran ve ağırlıklı olarak portföy yatırımlar (hisse senedi, bono, tahvil) ile finanse edilmesi bakımından aşılabilir bir sorun haline gelmiştir. Burada yapılması gereken en temel şey; portföy yatırımları yerine doğrudan yabancı yatırımların ülkeye girişini sağlamak olmalıdır. Portföy yatırımlarının artması, ülkede sermaye çıkışlarına ve finansal piyasalarda istikrarsızlıklara yol açtığından, makroekonominin olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Aksine, artan doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik büyümeyi, istihdamı ve üretimi artırır, ülkeye döviz girmesini sağlar.

Aşağıdaki grafiğe bakıldığında, Türkiye’de en fazla cari açık 2011 yılında 75 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde doğrudan yatırımlar 16 milyar dolar iken, portföy yatırımları 19 milyar dolardır.

Grafik 1. Türkiye’nin Yıllara Göre Ödemeler Dengesi (Milyar Dolar)

Kaynak: TCMB

Cari işlemler açığına ülkeler bazında bakıldığında; 2012 yılında en fazla cari açık veren ülke 440 milyar dolar ile ABD olmuştur. Türkiye 2012 yılında 47 milyar dolar cari açığı ile sekizinci sırada yer almaktadır. 2013 yılında yine ABD ilk sırada yer alırken, bir önceki yıla göre %2,4 oranında artış göstererek 451 milyar dolara yükselmiştir. ABD’nin cari açığı bu kadar yüksek iken ekonomideki dengelerin değişmemesi ihracatının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. 2014 yılında toplam ihracatı 1,6 trilyon dolar olan ABD, cari açığın finansmanını iyi analiz edip, ihracat ile ithalat arasındaki farkı korumuştur. Türkiye’de ise cari açık, 2013 yılında bir önceki yıla göre %21 oranında artarak 60 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

2014 yılına gelindiğinde ABD yine 1.sırada yer almış ve cari açığı 489 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye bir önceki yıl beşinci sırada iken 2014 yılında dördüncü sıraya yükselerek 61 milyar dolar cari açık vermiştir.

Türkiye’nin cari açığı son yıllarda artış göstermiş ve dünyada ilk beşteki sıralamasında yerini korumuştur. **Türkiye cari açığını yüksek katma değerli ihracat yaparak ve yabancı yatırımları arttırarak frenlemelidir. Yani cari açıkta Çin gibi olmalıdır. Çin’in cari açığı yüksek olmasına rağmen ülke için bu bir felaket olmaktan çıkıp hızlı bir ekonomik büyüme sağlamıştır.**

Tablo 1. Cari İşlem Açığı En Büyük 5 Ülke (Milyar \$)

Sıra	Ülkeler	2012	2013	2014
1	ABD	-440.4	ABD -451.4	ABD -489.1
2	İngiltere	-93.8	Hindistan -77.6	Brezilya -68.5
3	Hindistan	-88.1	Brezilya -74.0	Hindistan -66.0
4	Kanada	-62.2	İngiltere -69.0	Türkiye -61.5
5	Fransa	-57.1	Türkiye -60.6	İngiltere -60.0

Kaynak: IMF

3. Enerjide Dışa Bağımlılık Sorunu Ve Cari Açık İlişkisi

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi üretimin artması ile sağlanmaktadır. Üretimin artması içinde sermayenin olması gerekmektedir. Türkiye’nin kronikleşen cari açığının frenlenemiyor olması, ara sermaye mallarını ithal etmesinden kaynaklanmaktadır. Enerjide Türkiye %70 oranında dışa bağımlıdır. Yerli kaynak üretiminde ciddi bir atılım yapılmadığı

takdirde bu oranın %80'lere çıkması muhtemel gözükmektedir.

2014 yılı verilerine bakıldığında, Türkiye'nin enerjideki dışa bağımlılığının ciddiyetini korumakta olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloya bakıldığında, Türkiye doğalgazdaki ithalatı 45 milyar m³ ile dünyada 5.sırada yer alırken, 35 milyon ton petrol ithal ederek 13.sırada yer almaktadır. Türkiye'nin 2014 yılındaki enerji ithalatı 54,9 milyar dolardır. Enerji kullanımında, yerli üretim imkanlarının geliştirilememesi sonucu dışa bağımlılık giderek artmış ve cari açık dengesi bozulmuştur.

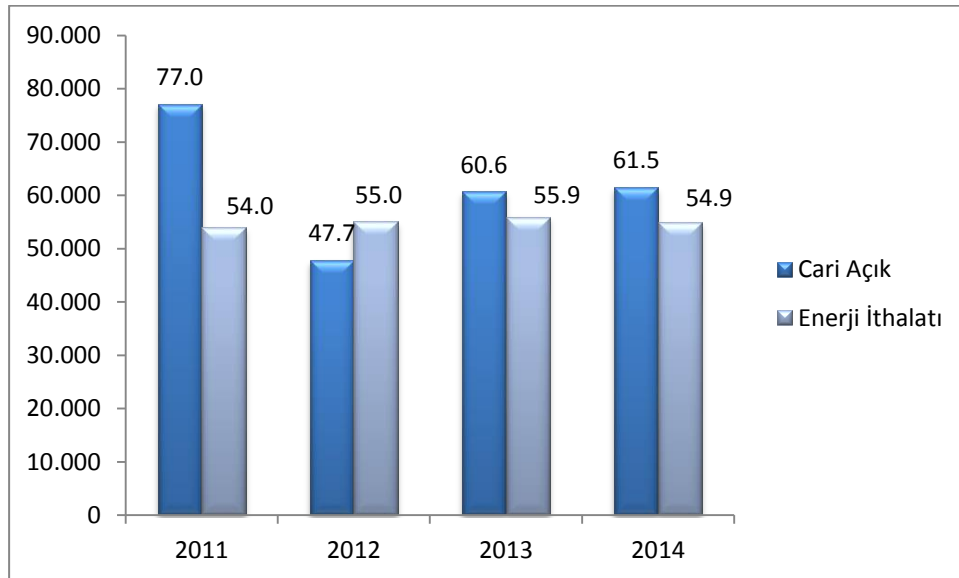
Tablo 2. Türkiye Enerji İthalatında Dünyada Kaçınıcı Sırada?

Kaynak	İthalat Miktarı	Dünyada Kaçınıcı Sıradayız
Doğalgaz	45 milyar m ³	5.
Petrol	35 milyon ton	13.
Kömür	30 milyon ton	8.
Petro Kok	4 milyon ton	4.

Kaynak: ETK

Aşağıdaki grafiğe bakıldığında, enerji ithalatı ile cari açık birbirine yakın değerler göstermiştir.2013 yılında 55,9 milyar dolar olan enerji ithalatı 2014 yılında bir önceki yıla göre 1,8 oranında azalış göstererek 54,9 milyar dolar olmuştur.

Grafik 2. Enerji İthalatı Cari Açık İlişkisi (Milyar \$)

Kaynak: TCMB

Yani cari açığı frenlemenin ya da sürdürülebilir hale getirmenin yolu enerji ithalatını düşürerek, yerli üretimi teşvik etmekten ve yenilebilir enerji üretmekten geçmektedir.

4. Türkiye İçin Cari Açık Sürdürülebilir mi?

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ve birçok gelişmiş ülkelerin temel makroekonomik sorunu olan cari açık probleminden ziyade cari açığın sürdürülebilirliği önem kazanmıştır. Çünkü sürdürülebilir cari açık ülkeler için büyük tehlike olmaktan çıkmış, bir politika tercihi haline gelmiştir.

Cari açığın sürdürülebilir olması için; borç yaratmayan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girmesi gerekmektedir. Eğer cari açık ekonomi politikalarının değişmesini kuvvetlendiriyor, kriz ortamına girileceğini işaret ediyorsa cari açığın sürdürülebilir olduğu söylenemez.

Sürdürülebilirlik için bir diğer faktörde devalüasyon riskidir. Yerli paranın aşırı değer kaybetmesi ve yabancı yatırımların ülkeyi terk etmesi cari açığın sürdürülemez olduğunu göstermektedir. Türkiye’nin 2004 yılına kadar cari açığı sürdürülemez olarak görülmüştür. Bunda 2001 yılına kadar gerçekleştirilen devalüasyonların etkisi büyük olmuştur.

Tablo 3. Türkiye’nin Kamu Kesimi Borç Stoku (2008-2014, Milyar TL)

(Milyar TL)	2008	2014
Kamu Kesimi Brüt Borç Stoku	408,3	650,5
-İç Borç Stoku	295,8	443,6
-Dış Borç Stoku	112,5	206,9
TCMB Net Varlıkları	60,4	304,4
Kamu Varlıkları (Mevduat ve Menkul Kıymetler)	41,5	77,4
İşsizlik Sigortası Fonu Net Varlıkları	38,4	81,4
GSYH	950,5	1.749,8

Kamu Kesimi Brüt Borç Stoku (%)	43	37,2
Kamu Kesimi Net Borç Stoku (%)	28,2	10,7

Kaynak: TCMB

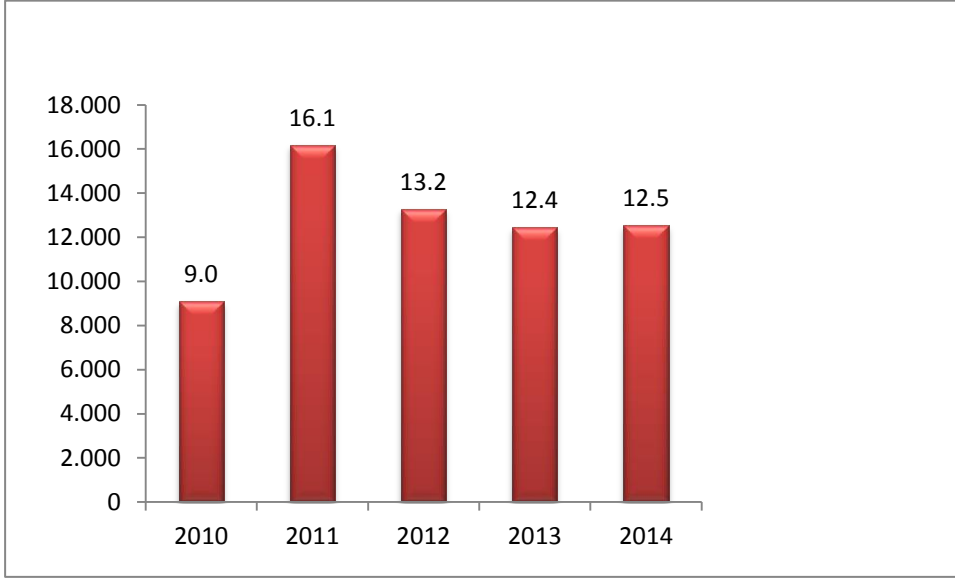
2008 yılında 43 milyar TL olan kamu kesimi brüt borç stoku 2014 yılında 37,2 milyar TL olmuştur.

AK Parti iktidarının üç dönemde ekonomide en başarılı olduğu alan kamu maliyesi alanıdır. Bütçe açığının %2'nin altında tutulması kamu borçlarının artmasına engel olmuş ve kamu kesimi borç stoku yıllara göre düşüş göstermiştir. Bütçe açığının aşağı bantlara çekilmesi ve istikrar sağlanması kamu kesimi borç stokunu da düşürmüştür.

Türkiye için cari açık büyük bir tehlike olmaktan çıkmalı, finansman konusunda ciddi değişikliklere giderek, portföy yatırımları yerine doğrudan yabancı yatırımlar teşvik edilmelidir.

Doğrudan yabancı yatırımların ülkeye girmesi; üretimi, teknolojiyi, istihdamı arttırdığı gibi özel yararı teşvik ederek piyasada rekabet edilebilirliği kolaylaştırmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımcılar yatırım yaptığı ülkede daha istikrarlı ve uzun vadeli bir yaklaşım içindedirler. Dolayısıyla, kriz zamanında bu yatırımcıları ülkede tutmak daha kolaydır. Yabancı sermaye açısından ülkelere bakıldığında; Türkiye'nin de içinde yer aldığı Kırılgan Beşli Ülkeleri'nden olan; Brezilya ve Hindistan bu yatırımları teşvik ederek, ülkeye uzun vadede yabancı sermaye girişini sağlamaktadır. 2013 yılında Hindistan'da 22,4 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım mevcut iken, Türkiye'de bu rakam 12,4 milyar dolardır.

Grafik 3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar (2010-2014, Milyar Dolar)

Kaynak: TCMB

Grafiğe bakıldığında, yabancı yatırımların çok fazla inişli çıkışlı olmadığı görülmektedir. En fazla yatırım 16 milyar dolar ile 2011 yılında gerçekleşirken, en düşük yatırım 9 milyar dolar ile 2010 yılında gerçekleşmiştir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu raporda, cari açığın Türkiye için sürdürülebilir olup olmadığını, cari açığın bir tehlike olmaktan çıkarılması gerektiği ve finansman alanında değişikliklere gidilmesi gerektiği analiz edilmiştir.

Türkiye için cari açık bir sorun olmaktan ziyade, cari açığın finansmanında ciddi problemler bulunmaktadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için, portföy yatırımları yerine doğrudan yabancı yatırımlar tercih edilmeli, böylece finansal kırılganlıklar azaltılmalıdır.

Cari açığı finanse etmeyi başaramayan ekonomiler düşük büyüme oranlarına razı olmakta ve kalkınma yarışında geride kalmaktadırlar. Türkiye 2014 yılında beklentilerin üzerinde %2.9'luk bir büyümeye gerçekleştirirken, 2013 yılında %4.4 oranında büyümüştür. Yani bir ülke cari açığa ne ölçüde katlanırsa o kadar büyümektedir.

Türkiye Neler Yapmalıdır ?

- Türkiye öncelikle sürdürülebilir bir cari açık politikası tercih etmelidir,
- Yurtiçi tasarruflar arttırılmalıdır,

- Ülkeye doğrudan yabancı sermaye girişi sağlanarak, rekabet gücü arttırılmalı ve ürün çeşitliliği sağlanmalıdır,
- Ödemeler dengesinin daha fazla açık vermemesi için; ihracat ve ithalat arasındaki makasın daraltılması, Türkiye’nin ihracat stratejisini markalaşma ve yüksek kaliteli ürünler üzerine kurması gerekmektedir.
- Enerjide dışa bağımlılık sorunu aşıl原因 olarak, yerli enerji üretimi teşvik edilmelidir.

Not: Türkiye enerji ihtiyacı konusunda; enerji alanında ‘Süper Güç’ olarak bilinen ABD, Çin, Rusya ile Kırılgan Beşli Ülkeleri’nden olan Hindistan gibi, enerjide dışa bağımlılığı olmayan ülkeleri model ülke olarak değerlendirmelidir.

Türkiye’nin, cari açığını sürdürülebilir hale getirmesi için siyasi belirsizlikleri ortadan kaldırması gerekmektedir. Gezi Olaylarından itibaren artış gösteren döviz kuru, 7 Haziran seçimleriyle beraber ivme kazanmış, siyasi belirsizliklerle birlikte Dolar/Euro paritesi tavan yapmıştır. Bütün bunların etkileri enflasyona yansımıştır. 2013 yılında %7.40, 2014 yılında %8.17 ye yükselmiştir. Artan enflasyon oranı sektörler içerisinde en fazla konut sektörünü de etkilemiştir. Konut sektöründe, ani talep artışına bağlı olarak, fiyatların yükselmesi ve belli bir seviyede talebin durması emlak balonunun oluşmasına sebep olmuştur.

Ülkenin ekonomi piyasasında meydana gelen belirsizlikler, riskler ve kurlarda yaşanan bu dalgalanmalar, yabancı yatırımcıların ülkeden paralarını çekmelerine neden olmaktadır.

Ancak görülüyor ki; Türkiye, sanıldığı kadar ekonomisi kırılgan bir ülke değildir. Türkiye’nin 13 yıldır tek parti hükümeti ile yönetiliyor olmasının en büyük kazancı siyasal ve ekonomik istikrardır. 2001 ve 2008 krizlerinde; alınan ve uygulanan ekonomi politikaları, bu krizlerin en hafif şekilde atlatılmasını sağlamıştır.

Ülkemiz, siyasi ve ekonomik açıdan yeni bir yol ayrımındadır. Bu noktada karşımıza iki seçenek çıkmaktadır bunlar; koalisyon hükümeti ve erken seçimdir. Olası kurulacak koalisyon hükümetinin, AK Parti’nin 2002-2015 yılları arasında başardığı gibi ekonomik istikrar ile kamuoyuna güven aşılması gerekmektedir. Koalisyondan daha kuvvetli bir ihtimal olarak gözüken erken seçimde ise; ek vaatler, seçim kampanyaları gibi dezavantajlar bulunmakla birlikte, Türkiye ekonomisi için hem siyasal alanda, hem de ekonomik alanda istikrarın devam edeceği

öngörülmektedir.

Eğer Türkiye büyüyen bir ekonomi olmak istiyorsa, cari açığa katlanmak zorundadır. Bütün büyüyen ekonomiler (ABD, Çin, Hindistan, Almanya, Avustralya gibi) fazlasıyla cari açık verirler; ancak finansmanını yabancı sermaye ile ikame edebildikleri için tehlike oluşturmaz.

Sonuç olarak; Dünyada gelişen ülke ekonomileri sıralamasında 18. sırada yer alan Türkiye ekonomisi, cari açığın yönetimini bir politika haline dönüştürerek, dışa bağımlılığını azaltarak ve siyasi belirsizliklerini çözerek yabancı yatırımcıların gözdesi olmaya devam etmelidir. Cari açığın kapatılmasındaki en önemli kalemlerden olan; ihracat ve turizm gelirleri artırılarak, "Dünyanın ilk 10 Ekonomisi" hedefine ulaşılmaya çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

<http://www.mahfiogilmez.com/search?q=kamu+kesimi+bor%C3%A7+stoku>

<http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorguide/Pages/FDIinTurkey.aspx>

<http://data.worldbank.org/data-catalog/wdr-2013-jobs>

<http://www.dunya.com/>

<http://www.atonet.org.tr/yeni/>

<http://data.imf.org/>

<http://www.tcmb.gov.tr/>

<http://www.ekonomi.gov.tr>

<http://www.bloomberght.com/>

<http://www.tusiad.org.tr/>

<http://www.mevzuatdergisi.com/>

<http://www.cnbce.com/>

http://conference-burgas.com/maevolumes/vol9/BOOK%201/b1_01.pdf

[https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(nominal\)](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(nominal))

<http://www.milliyet.com.tr/ihracat-ve-turizm-alarm-veriyor-/ekonomi/ydetay/2096284/default.htm>

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/abd/2013/11/02/7275/abd-enerji-alaninda-da-super-guc-oluyor>

<http://setav.org/tr/ekonomideki-yeni-hikaye-icin-koalisyon-mu-erken-secim-mi/yorum/22955>